

kek tarthatnak attól, hogy a kutatások során a fizikusok, szinte akaratukon kívül egyre inkább megközelítik minden földi anyag atomjainak felbontását s egyszer önkéntelenül a világekataklizmával találják szemben magukat. Anélkül, hogy ilyen messzire mennénk a nagy tömegek felé, elképzelhetjük az apró atomenergiák célszerű felhasználását. Jóllehet ezek a kilátások egyáltalán nem utopisztikusak, tekintetbe kell vennünk, hogy a laboratóriumi atomrobbantások, bármilyen erőteljesek legyenek is, csak az anyag elenyésző részére vonatkoznak s elég hosszú időnek kell még eltelnie, hogy e felfedezéseket gyakorlatilag hasznosíthassuk."

A belső atomenergia technikai felhasználásának lehetősége azonban többé már nem képzelgés. Tény, hogy a kérdés még igen sok problematikus elemet és adatot tartalmaz és hogy a kísérleteknek végtelen sora hivatott megoldani véglegesen és gyakorlatilag. De az, hogy ez a feladat már komoly, reális feladat s hogy arról mint valóságról lehet beszélni, önmagában is hatalmas eredménye napjaink tudományos és technikai törekvéseinek.

JÓZSEF ATTILA ÉLETE (VI)

Irta: JÓZSEF JOLÁN

Öcsödi látogatása után mama még elkeseredettebben dolgozott, hogy visszahozhassa a gyerekeit. Irántam teljesen megváltozott: türelmetlen lett, szótlán, kiméletlen. Nemcsak a tulfeszített munka volt ennek az oka, hanem — ma már bizonyosan tudom — valami névtelen elkeseredés is, hogy én milyen kivételes helyzetben vagyok mellette a két kisebb rovására. Akkor úgy éreztem, ellenséges a magatartása, gyűlöli és terhére vagyok. Semmi se volt jó, amit csináltam. Sokszor heteken keresztül nem szólt hozzám, rám se nézett. Esténként az ágy szélén ülve garasait számolta, a pénzt eltette a kagylós dobozba és eldugta. Méretlenül szenvedtem ridegsége miatt, azt sem tudtam, mit tegyek, hová nyuljak, hogy barátságosabb legyen hozzám.

Mikor a gyerekek Öcsödre költöztek, én a negyedik elemít végeztem. Anyám a vizsga után be akart adni a gyárba, ahol gyerekek is dolgoztak. Pár napig jártam oda, de úgy viselkedtem, hogy kitétek a szűrőmet; nem akartam úgy élni, úgy dolgozni, mint a többi ferencvárosi gyerek és felnőtt. Hívságosan és gyerekesen elhatároztam magamban, hogy tanítónő leszek, vagy méginkább orvos. Be is jelentettem mamának, hogy nem akarok a gyárba járni, ősszel beiratkozom a polgáriba. Mama — életemben először — alaposan elvert. Szidott, amiért nem gondolok arra, hogy segítségére legyek, csak magammal törődöm, nem jut eszembe a két kicsi. Most értettem meg, hogy elvárja tőlem, én is keressek pénzt, segítsek abban, hogy újból együtt lehessünk mind a négyen.

Inkább ösztönösen, mint tudatosan cselekedtem úgy, hogy az ő kívánságának is eleget tehessek és a magam vágyait is követhessem. Szerencsém is volt. A házmasterünk felesége lebetegedés előtt állott és fel-

fogadott „vicinek“ a nyárra. Szinte munka se volt, csak játék az egyemeletes ház söprögetése, a szombati lépcsómosás, vagy az udvar és kapualj öntözése a hosszú gumicsővel való óságos gyönyörűség volt. Szomszédasszonyunk velem küldte az ebédet a Tüzoltó-uccába férjének, a butikosnak. Ezért ebédet adott és havonként egy koronát, a házmesterné meg öt koronát fizetett. Rövidesen harmadik állásom is akadt, a Világ-mozi büffésnéja felfogadott cukorkaárusnak. Ez már komoly kereset volt egy tízéves gyereknek. Az eladott cukrok és csokoládék után kapott 10 százalék sokszor naponta egy koronát is jelentett, de sohasem volt kevesebb 50—60 filliérnél. Most, hogy pénzkereső lettem, nagyobb biztonsággal követeltem a magamét.

Amikor megtudtam, hogy nyolc korona a polgári iskolai beiratás, ezt a pénzt elraktam és elhallgattam anyám előtt. A szeptemberi beiratás idején mama nem is ellenkezett, amikor bejelentettem neki, hogy már be is iratkoztam a polgári iskola első osztályába, hiszen amellett, hogy iskolába jártam, tovább folytathattam este a cukorkaárulást a mozi-ban. Némiképp enyhült is a feszültség anyám között és közöttem. Kezdetű olybá tekinteni, mint a család kereső tagját, akit meg kell becsülni. A bajok akkor kezdődtek újból, amikor kiderült, hogy a polgári iskola majdnem megfizethetetlen fényűzés a magunkfajta földhözragadt szegényembernek. Könyvek, füzetek, tornacipő, festék, körző, kézimunkához való anyag és ki tudja már, mi minden kellett akkor is egy iskolásgyereknek ahhoz, hogy eleveickéljen az évvégi vizsgáig. Mama kijelentette, hogy egy fillért sem ad. Amikor dacosan azt válaszoltam, majd a magam keresetéből veszem meg, ami kell, villámio szemekkel nézett rám. Önző kutyának nevezett, mert nem jut eszembe, mire kell minden krajcár, mert nem látom, hogy nincs egy meleg kendője a hideg télben, hogy dróttal fűzi össze cipője levált talpát, hogy jóformán koplal azért, hogy félretehessen a gyerekek hazahozatalára. A magam számára követelőzők, amikor a másik kettőnek még egy anyai simogatás, egy jó szó sem jut osztályrészül.

Nem az a meggondolás tett elszánttá és leleményessé, hogy tanult, művelt fővel könnyebb és jobb munkát lehet találni az életben, mint a mosás, vagy a gyári munka. Egyszerűen a betű szeretete ösztökélt ebbe az irányba. Anyánk azelőtt mindenről elfeledkezett, ha könyvet vehetett kezébe: tőle örököltük a betű szeretetét.

Egyszer karácsony előtt két nappal mama ideadott három koronát, hogy a Párisi Nagy Áruházban vegyek egy babát, egy kis falovat és szaloncukrot, amennyi telik a pénzből.

Gyönyörű babát vettem, éppen olyat, amilyent magamnak kívántam mindig. A lovacska almásderes volt, fekete istrángokkal, peckesen állt a kis kerekre szerelt fatalpon. Nagy halom szaloncukor lapult a zacskó fenekén és még maradt is a három koronából. Iszonyuan boldog voltam, mintha enyém lett volna a szép baba, meg a ló. Atéreztem az örömet, ami a két kicsinek álmélkodásra nyitja majd a szemét-száját, ha megkapják a Jézuskát. Áhitatos érzésekkel szemlélttem a gyönyörűséget és még ahhoz is volt erőm, hogy egy szemet se egyek a cukorból. Aztán eszembe jutott, milyen nagy örömet szerzek a mamának, ha be is csomagolom, postára is adom az ajándékokat, biztosan meg fog dicsérni, hogy olyan ügyes és figyelmes vagyok. Így is cselekedtem. Fei-

adtam a kis csomagot Öcsödre. Azután ájtatos karácsonyelőtti érzésekkel a szivemben még a mamának is kedveskedni akartam, ujságpapírból cifra csikokat vagdaltam a stelázsink polcaira. Még most is előttem a kép, amikor mama hazajön, a szatyorból előveszi kis lábaskájában vacsoráját s pár darab szenet a szatyor fenekéről a tűzre. Leveszi fejéről a kendőjét, azután így szól:

— Mutasd, mit vettél a gyerekeknek?

Vidoran a szeme elé tartottam a szelvényt, amit a csomag feladásáról kaptam és pergő nyelvvel kezdtem ecsetelni, milyen gyönyörű volt a baba, a kis ló is, amint kényesen emeli az egyik lábát, a szalancukor fehér meg rózsaszín papírba volt pakolva. Nagyon ügyes csomagot csináltam belőlük, már viszi is a posta Öcsöd felé.

Mama megállt, úgy hallgatta mondókámat. De az arca egyszerre elváltozott, torkomon akadt a szó. Megragadta a vállamat, megrázta és úgy nyögte:

— Te, te, mit csináltál, te...

Megvert nagyon, rettenetesen. Majdnem agyonvert. Alig tudtam összeszedni magamat, amikor elengedett a kezei közül és az asztal felé bukdácsolt, hogy zokogva ráboruljon.

Kegyetlen volt, úgy éreztem. De most már tudom, hogy amit én cselekedtem vele, sokkal nagyobb kegyetlenség volt. Megfosztottam attól, hogy szeme feligya a vacak kis játékok színeit, vonalait, a szőke kócot a baba fején, a lovacska hetyke fejtartását, a cukrot borító papiros rojtos szélét. Elvettem tőle az örömet, hogy megtapogassa, megforgassa kezében az ajándékok minden kis porcikáját. Nem tudta gondosan egymásra rakni, beburkolni, összekötözni a holmikat. Nem irhatta meg öreges betőivel: József Etelkának és Attilának, Öcsödre. És kimaradt a csomagból az a pár sor is, hogy: Kedves gyermekeim... Nem tudta követni az ismeretlen holmik útját, nem tudta elképzelni, mit vesz a kezébe a fia és a lánya, hogyan fogja meg, hogyan szorítja magához, amit ő nem foghatott át dolgos, kicserzett ujjaival, amibe nem lehelt lelket a tekintetével.

Oda kellett volna mennem hozzá bocsánatot kérni. De erősebb volt bennem az értetlenség és a dac, meg a meggyőződés, hogy jót akartam. Nem értettük meg egymást. Ilyen apróságokból tevődött össze az az állapot, amiben ketten éltünk, közel egymáshoz és mégis egymás nélkül. Szenvedtünk egymás mellett, mint két rab egy bilincsen. Egy szivből jövő szó feloldozhatott volna mindkettőnket, de mi konokul hallgattunk és versenyt dolgoztunk. Én is dolgoztam „most már csak azért is megmutatom, ki vagyok, mi vagyok“ érzéssel. Nem kötelességtudásból, hanem vetélkedésből. De ebben a vetélkedésben volt egy kis titkos szorongás is, vágy, elérni az elismerését, a becsülését, szeretetét. Ez ösztökélt arra, hogy amint saját lakásunk lett, — egy kicsi kis szoba, amelynek abiaka sem volt, csak ajtaja — a szobát iskola után és mozi előtt minden nap fenekestül felforgassam, mindent újból és újból felsuroljak, kitörülgessek ragyogó tisztára. Nem passzióból, hanem elkeseredésből smirgliztem ragyogóra az ócska tüzhelyet, mintha életem és halálom ezen mult volna. Kimostam a szennyest, és ha már semmi tenivalóm nem volt, sirni szerettem volna dühömben. Észre vette-e mama mindezt, nem tudom. Soha meg nem dicsért, soha nem szólt többet

hozzám, mint amennyivel elmondotta, mit hozzak a boltból.

A Vásártéren egyforma, egymás mögött sorakozó kis házak épültek, a városi kislakások. Idejártunk forgácsot, fűrészport gyűjteni. Mama is eljött, megnézte a tágas, világos szobákat, a konyhák fehér kővezetét, benyitott a kis kamrákba. Megkérdezte az épületen dolgozó mázolóktól, lakatosoktól, mennyi itt a házbér. Nem volt több, mint amennyit a bércaszárnyák sötét, piszkos oduiért kellett fizetni. Aztán azt is megtudta, hogy a Városházán adják ki ezeket a lakásokat. A kis lakások előtt kertnek is hagytak helyet, minden vágya az volt, mi is itt lakhassunk. Amikor ráért, elment a Városházára, de ott csak annyit mondtak neki, hogy majd előjegyzik a többi igénylővel együtt. Várta, hogy majd értesítik. Közben a kis lakások megteltek, már alig egy-kettő állt üresen. Mama elküldött a Városházára, kérdezzem meg, mikor kapjuk meg az ígért lakást mi is.

Órákon keresztül ténferegtem az irdatlan nagy épületben, amíg megtaláltam, hol kell kérdezősködnöm. Szóba sem álltak velem, azt mondták: Jőjjön anyád.

Mama megint elment. Elkecseregetten jött haza. Csak azt adták tudtára, hogy már minden lakásnak van gazdája. Nem értette szegény, miért hagytak ki bennünket, miért volt szerencsésebb a többi ember. Valaki azt mondta, szerezzon protekciót. Én már régen forgattam a fejemben azt a gondolatot, hogy felkeresem a Gyermekvédő Liga elnökét, Ruffy Pált és szépen megkérem, tegye lehetővé, hogy gimnáziumba járassak.

Az öreg méltóságos ur a Várban lakott valahol. Egy napon beállítottam hozzá és előadtam kérésemet. Megsimogatta a fejemet és írt egy szép levelet a Váci-uccai gimnázium igazgatójának. Akkor jutott eszembe, hogy megkérem a jószágos bácsit arra is, szerezzon nekünk egy ilyen szép olcsó lakást. Írt még egy levelet, amit elvittem a Városházára. Pár hét múlva értesítést kaptunk, hogy beköltözhetünk a Gubacsi-uti városi-házakba.

Mama nem is örült olyan nagyon, amikor megtudta, hova költözünk. A Gubacsi ut messze volt a várostól, Pesterzsébet határában. Majd másfél óráig tartott az út, amíg begyalogoltam a Mester uccai iskolába, de ő még sokkal messzebbre járt dolgozni. A Belvárosba, meg a Lipótvárosba.

De a lakás tényleg rendes volt, tágas, világos. Mama úgy, ahogy, be is butorozta. Volt már ágyunk, asztalunk, két székiünk, csak szekrény hiányzott még. A konyhában is állott egy kis asztal és egy polcedényekkel.

Készülődött a gyerekek hazahozatalára. Ezért küzködött, dolgozott, éhezett két esztendőn keresztül. Már meg is írta Gombaiéknak, mikor utazik Öcsödre, hogy magával vigye a két gyereket, amikor a sors csúnyán keresztül huzta számításait: súlyos baleset érte. Munka közben kicsuszott alóla a létra. Mentők vitték a Rókus kórházba. Napokig nem tudtam erről semmit, máskor is előfordult, hogy nem jött haza, ha éjjel is dolgozott.

Néhány nap múlva mondták a szomszédok, hogy egy hölgy keresett a „patronázsból“, aki újra el fog jönni. Nem mentem iskolába, vár-

tam az ismeretlen látogatót. Délfelé jószagu, nagykalapos hölgy állított be, tőle tudtam meg, hogy anyám súlyos belső sérülésekkel fekszik a kórházban. Amikor magához tért, elmondotta, hogy egyedül vagyok, nagyon aggódik, mi lesz velem, ha sokáig kell feküdnie. A hölgy végül közölte velem, hogy magával visz a patronázsba, ott majd gondomat viselik, amíg anyám elhagyhatja a kórházat.

Megdöbbenve hallottam a történeteket. Megdöbbenve és mégis boldogan, hogy a mama aggódik értem. És most ez a nő elakar vinni engem egy furcsa nevű helyre. Itt kell hagynom a „saját lakásunkat“, ahova majd hazajönnek a gyerekek, meg a mama is, ha meggyógyul. Ki fogja takarítani, otthonosan tartani, hogy akármelyik pillanatban betoppanhassanak?

Kijelentettem az idegen asszonynak, hogy nem megyek vele a patronázsba. Ha gyámoltalanabb lettem volna, akkor sem kíváncsítottam volna ilyen helyre, amelynek ennyire furcsa, idegen neve van. Azt mondtam, hogy elmegyek a nagynémhez, ő majd gondoskodik rólam. Ez megnyugtatta a hölgyet és továbbiakkal nem törődve, elment.

Nem emlékszem, meddig feküdt mama a kórházban. Bizonyára hosszú ideig, mert egy napon emberek jöttek, felhordták kevés holminkat a padlásra és új lakó költözött a lakásba. Talán azért, mert nem fizetünk házbért, nem tudom. Kint találtam magamat az uccán.

Lödörögtem a langyos nyári estében a Gubacsi-uton. Az ucca lassan elnéptelenedett, majd a kapukat is bezárták. Aztán szemerkélni kezdett az eső, behúzódtam a villamosmegálló melletti kis vasbódéba. Késő éjszaka lehetett már, egy lélek sem tévedt arra és én a sarokba kuporodva elaludtam.

Világosodott, amikor egy kurtabajuszu, micisapkás férfi megrázta a vállamat. Olyasmit kérdezett, mi a csudát csinálok itt a bódében, miért nem vagyok otthon az anyám szoknyája mellett. Álmos és törődött voltam, morcosan válaszoltam a barátságatlan kérdésre. Az ember talpraállított és elvitt magával haza.

Igy kerültem Kis Lajos gázgyári munkáshoz és fiatal feleségéhez hosszú időre. És így szereztem, a sors kifürkészhetetlen akaratából, két jóbarátot. Mert Kis Lajosné még aznap délután eljött velem a kórházba és azontul mindennap meglátogatta anyánkat. A hosszú utat oda-vissza nem sokallotta. Kosarát jóféléssel megrakta, kis fazékban huslevest, befőttet hordott új barátnőjének.

Anyánk belső sérüléseket szenvedett, amikor lezuhant a létráról. Lassan gyógyult. A nyár végefelé járt már, mikor Kisné hazakisérte a kórházból, magukhoz. Ugy bántak vele, mint messziről jött, rég nem látott testvérrel, ápolták, gondozták, amíg egy kicsi erőre nem kapott. Ember még ilyen jót nem tett emberrel, mint Kis Lajos, szegény gázgyári munkás és felesége anyánkkal. Nem is tudom elképzelni, mi lett volna velünk azokban a napokban nélkülük.

Elveszett, elkallódott mindenünk, amit nehezen összeszerzett mama. A szó szoros értelmében nem volt egyebünk a póré, csenevész életünk-nél. A lesóványodott, munkától, betegségtől elgyötört asszony meggörnyedt a feltornyosodott gondok alatt, haja megszőrkült. Öcsöd mérhetetlen távolságba merült szemei előtt, szinte a gondolatai elfáradtak, amelyekkel felkereste távollévő két gyermekét. De a reménytelenség, ki-

látástalanság nem tudta elnyomni benne a vágyat, hogy maga mellett tudja, érezze őket. A vödört megint a karjára akasztotta. Előlről kezdődött a cürhődés.

A Gubacsi utról visszamentünk a Ferencvárosba, újból albérietbe.

A gyerekek utáni vágyakozás mamát emberfeletti vállalkozásokra ösztökélte, most már éjjel is dolgozott. Végül elvállalta a Világ-mozitakarítását is. Ugy gondolta, hajnalban, mielőtt munkába megy, még ezt is el tudja végezni. És törékeny, szűk kosztra fogott szervezete birta a munkát. A takarításért harminc koronát fizettek, éppen annyit, amennyiért megint lehetett egy apró lakást bérelni.

Eljött a nap, amikor anyánk bejelentette az Országos Gyermekvédő Ligánál, hogy hazahozza két és fél év óta idegenek között élő gyerekeit. Lakásunk egyetlen helyiségének minden zugát kisorolta. Amikor hazajött a munkából, nekiesett a polcnak, az ágyinak, késő éjszakáig surrott, mosott, vasalt, varrt. Friss szalmát tömött a szalmazsákba, a vasárnapi piacon barna mázas, hasas virágvázát vett és virágokat is kerített belé. Amikor már minden fénylett, ragyogott, jószagot lehelt a tisztaságtól, megmosta a haját. Az olcsó, zöldesszinű tükör előtt fésülködött. Rövidlátó szemével egészen közeihajolt a tükör lapjához. A fésű meg-megállt a kezében, amint szemügyre vette puhán omló, hosszú hajában az ősz szálakat. Sokáig és gondosan fésülködött, belemerengve az ócska üveg zöldfényű tükrébe, mintha bűvös mélyéből visszaidezhetné azt az édes, fiatal, lenge alakot, aki a társtaian és robotos évek alatt észrevétlen eltávozott. Még ott lebegett vonásai és vékony alakja körül, mint virág felett az illat, de éppen olyan megfoghatatlanul.

Megfőzte a vasárnapi ebédet, azután elővette gondosan kikefält, kivasalt egyetlen fekete ruháját. A bluz nyakára ráöltött egy fehér csipkegallért, majd előkereste a láda fenekéről gondosan őrzött fekete csipkekendőjét. Ezt a finom kis holmit még soha nem láttam rajta. Fehér selyempapirba burkolva hevert esztendő óta a ládában. Most ráborította a fejére. Megkötötte az álla alatt és lágy mozdulatokkal ingatta fejét a tükör előtt. Azután kézenfogott és elvitt magával a Városligetbe.

Különös volt ez a vasárnap délután. Anyám úgy járt-kelt kezemet fogva a liget fái alatt a vasárnapi néparadatban, mint aki egy régi temetőben bolyong süppedt, békés hantok között, mint akinek gyásza már régen a lelke mélyére ülepedett, akár az iszap a folyó medrébe. Talán így járt-kelt itt évekkkel ezelőtt a délceg huszár és a kis szolgálólány, kéz a kézben. Anyám nem volt szomorú, de vidám sem volt. A hid karfájára könyökölt s tünődve nézte a csónakázókat, majd a vak harmonikás felé indult a kanyargós tóparti uton. A vak harmonikás anyám dalát nyekergette ócska hangszerén.

Most van a nap lemenőbe,

Kimegyek a temetőbe.

A holdvilágtól kérdezem,

Nem látta-e a kedvesem?

Kopott erszényéből remegő ujjakkal pár krajcárt vett elő és behullajtotta a koldus kalapjába. Majd leült egy padra, keresztül nézett a lombokon, amelyeken túl érezni lehetett a derűs nyári eget. Csendesesen ültem mellette. Nem harangoztam a lábammal, nem mocorogtam, érte!

metlenül is éreztem, hogy ebben a pillanatban nem szabad a szemnek sem rebbenni, mert a messzi múlt emlékeivel bibelődő merengő hangulata ellibben, mint a meglesett pillangó.

Egyszerre, mintha eszébe jutott volna valami, elindult velem a vurstli felé. Felültetett a körhintára. Komolyan és egyenesen ültem a tarka falovon. Komolyan néztem anyámra, ő ugyanigy kísért szemével, mikor a körforgásban elsuhantam előtte. Semmi öröm, semmi könnyedség, semmi viháncolás nem volt ebben a multságban.

Aztán egy csendes uton megint szótlanul üldögéltünk, tejet ittunk és megfyeztünk egy óriáskiflit. A csillagok reszketve előmerészkedtek már, amikor szorosán fogva egymás kezét, hazaindultunk. Anyám ezzel a halk és emlékező ünneppel mintha egész eddigi életétől vett volna bucsut, hogy ezután még a múlt kísértetei se zavarják azt a szüntelen, kemény munkát, amit a gyerekeiért vállalt.

Másnap elutazott Öcsödre. Nem tudom, hány nap mulva érkezett vissza a két gyerekkel. Csak arra emlékszem, hogy nem voltam otthon, amikor beállítottak. Mire hazamentem, az udvaron álldogáltak a szomszédasszonyok, anyám és a két gyerek körül. Mama szótlanul hallgatta az asszonyokat s úgy szemlélgette a gyerekeket, mint tyuk a tojásból kikelt kiskacsákat. Etus és Attila lesuny szemmel türte a vizsga tekinteteket. A kislány lassan-lassan felengedett, nekibátorodott és ő még csak felelt egy-egy igennel, vagy nemmel. Attila azonban mellére szegte állát és tekintetét komoran függesztette a felnöttek arcára úgy, hogy alulról szélesen villogott a szemefehérje.

Az asszonyok elszéledtek a dolguk után, én pedig barátkozni kezdtem a két kis idegen vadóccal. Arcuk teljesen megváltozott, beszédük, ha ugyan beszéltek, érthetetlen és furcsa volt. Ugy mozdultak, mintha el akarnának háritani maguktól valamit. Nem ültek le, egymás mellett álldogáltak és összepusmogtak. Mama izgalomtól kipirult arccal készítette az ebédet, én pedig kézmosást indítványoztam az evés előtt. Meghökkenve nézték a mosakodás előkészületeit, a lavort, szappant, törülközőt. Etusban játékos kíváncsiság éledt, elienkezés nélkül hagyta, hogy megmosdassam. De Attila sötéten ellenállt.

— Na gyere, Attila — biztattam.

Etus kuncogni kezdett, hogy Attilának hívom „Pistát“. Ő már kezdte jól érezni magát. Bizalommal nézegette a „nénit“, anyánkat. Am Attila megvetette a lábát, amikor mosdáshoz invitáltam. Amikor pedig megfogtam, hogy odavigyem a mosdótálhoz, fejét nekifeszítette a mellemnek. Olyan erő volt benne, hogy meg sem lehetett mozditani.

— A fene... — szaladt ki a száján egy leirhatatlan káromkodás.

Meghökkenve meredtünk a gyerekre. A következő pillanatban nyakon teremtetem. Még el sem csattant a nyakleves, anyám felsikoltott, én pedig már iramodtam is kifelé az udvarra. Attila leszegzett fejjel utánnam: kezében marokra fogott, pengéjével előrszegezett bugylibicska. Az asszonyok újból hirtelen kicsődültek az udvarra, sápitottak és kiabáltak, mi ketten pedig körbe-körbe rohantunk, amíg el nem kapta Attilát és el nem vette tőle a kést.

Volt is mit hallani a jelenet után anyánknak. Az asszonyok szinte csemecsegték a fantáziadus elképzeléseken, amikkel Attila jövőjét fes-

tették szemei elé. Anyagiilkosokat emlegettek, rablókat, akasztófát, Rózsa Sándort, családirtást, kiontott beleket, pergő nyelvük alig tudta követni vérgőzös képzeletüket. Mama sápadtan hallgatta az iszonyu jóslásokat, aztán csendesen mondta Attilának:

— Gyere fiacskám ebédelni.

A Ferencváros hamarosan átformálta a szótlan, gyanakvó, megfélemlített és elvadult emberkét. Nem szabadulhatott ő sem a levegőtől, ami körülfolyta, amit belélegzettek pórusai is. A szegénység, a küzködés, a mindenáron élni akarás, a Ferencváros sorsa sorsává lett neki is:

*Valami forró nyári éjszakán
Gyárfüst ölelt át lomha földszagot
S a legnagyobb lélek szökkent belém:
Az ucca és a föld fia vagyok.*

A tudatos felnőtt sorai ezek, de az akkori mocskosszáju, bugylibicskával hadonászó kisgyerek is hamar magába fogadta a „föld“ után, az „ucca“ is, — Öcsöd után a Ferencvárost. A falun töltött két és fél-esztendő maradandó élményei nyomtalanul eltűntek, mélyre süllyedtek a gyerek lelkében, — a fölületes, kisebb benyomásokat pedig egykettőre letörölte róla a pesti környezet. A gyorsaság, amellyel ez megtörtént, megmutatta: itt van igazán otthon.

Attila szabályos ferencvárosi „srác“ lett. Zsebe állandóan tömve volt ismeretlen eredetű golyókkal, szögekkel, rongylabdával és a srátság mindenféle egyéb haszontalan kellékével. „Hasznos“ tárgy is akadt köztük, például kis harapofogó. Valamelyik palánk kiszemelt deszkájából ezzel gyorsabban ki lehetett húzni a szegeket s a kiemelt pompás tűzrevalóval gyorsan el lehetett illanni, mielőtt tetten érhetnék volna a kis srácot, a magántulajdon rongálóját.

Talán az előbb idézett verssorok igazságának bizonyítéka, hogy ugyanakkor a másik zsebéből viszont tücskök, bogarak s egyéb apró állatok kerültek elő gyufásskatulyákba zsufolva. Ezeket féltékenyen őrizte az avatatlanok elől. Egyszer egeret fogott valahol, azt akarta megszelídíteni. Amikor már annyira vitte, hogy kiemelve dobozából az asztalon etette, az egér egyszer egerutat vett és úgy elbujt a lakásba, hogy soha többé nem került elő.

A reggel kapott nagy karéj kenyérrel Attila sokszor egész nap odacsatangolt, csak este került elő. Futballozott a Vásártéren a többi kis csibésszel, vagy a tizedik uccában golyózott a gyerekekkel. Télen kiszedték a palánkokat, vagy egy épülő ház deszkáit csenték el. Ezeket úgy hordta haza, mint a nagyok a maguk keresetét.

A nagy hidegekben a ferencvárosi pályaudvarról induló, szénnel, fával megrakott kocsikat messzi uton követték. Felszedték a lehulló széndarabokat. A szénhalom tetején ülő emberek olykor lerugtak egy darab szenet, vagy hasáb fát s nézték a távolodó kocsiról, ahogyan a gyerekek felkapkodták az ut porából és iszkoltak visszafele.

*...Ugy érzem, mintha félnék,
menekülnék, hasáb a vállamon.*

A kisgyerek, ki voltam, mégis él még

*Töletek féltem, kemény emberek,
ti fadobálók, akiket csodáltam?
Most mint lopott fát, viszlek titeket
ez otthontalan, csupa-csősz világban.*

A felnőtt Attila már megértette, hogy cinkosok voltak ők, a szegény gyerekek cinkosai ebben a „csupa-csősz világban.“ De a cinkosság megvolt az apró emberkék között is. Ha hasonló zsákmányra volt kilátás, a hír percek alatt bejárta a Gát-uccát és messze környékét s aznap a gyerekek messzire ekerülték az iskolát. A nagyon szegény családokat így jóformán a gyerekek látták el télen tüzelővel. Ha ilyen alkalom nem nyílt fa- és szénbeszerzésre, egész gyerekkaraván ment ki a hideg reggeleken a Cséry-telepre és itt a szemétbányában összekotorták a salak között található kokszdarabkákat. Attila is sokszor este tért meg, vállán néhány fahasábbal, vagy egy rossz zsákkal, amiben kokszot hozott a szemételepről. A piac bódéi mögé kihányt fagyott krumplit és zöldségfélét is át-bogarászták. Egy-egy ebédrevaló innen is kikerült.

A srácok leleményesek voltak, okosak, ügyesek és — vásottak. Becsengettek a kapukon, aztán elszaladtak. Nyáron udvarról udvarra kísérték a verkliseket, komoly képpel forgatták a verkli fogantyuját, közben szédelegtek a büzös cigarettáktól, amiket az uccán összeszedett „csikkekből“ sodortak. A lányokat mélységesen lenézték és nem éppen hízogató szavakat kiabáltak utánuk.

Attila is az uccagyerekek életét élte. Résztvett csinytevéseikben, elnyerte golyóikat és otthon a gombokat levágta a ruhákról — gombozáshoz. De nyáron társtalán, magányos utjai voltak — ezekbe csak engem avatott be. Hosszu utat tett meg a város pereméig. Megállt az összekötő vasuti hidon, onnan nézte órákon át a Duna vizét, a Csepel felől lassan vontatott uszályokat. Elgondolkozva mesélte, hogy ezeken az uszályokon csepp kis házakban embereket látott, arasznyi virágos kertet és fekete kiskutya ugatott fel rá a hidra. Egyszer egy hajón a szél felduzzasztotta a kitergetett ruhákat és „akkor sokkal gyorsabban ment a hajó a vizen“. Mászor katicabogarakkal teli skatulyáját ledobta az uszályon kézzel-lábbal integető, lelkendező, visitozó gyerekeknek. Boldog szótlanúsággal bandukolt mellettem, ha sikerült elcsalnia magával a vasuti hidra. Én szédültem a hid keskeny gyalogjáróján, úgy éreztem, nem elég biztos talaj a fapalló alattam. De azért jó volt nézni a széles vizet lent a mélyben, szinte lebegni ég és föld között. Aztán messziről zakatolva vonat futott a hidra és keresztül dübörgött a vastraverzeken. Rezgett, szinte himbálózott az egész alkotmány a víz fölött, amint a mozdony sustereregve elvágatott mellettünk. Iszonyu volt. Attila képzeletét csodálatosan izgatták a hidon átdübörgő vonatok. A hosszú teherkocsi szerelvények után hosszan bámult, amíg csak tekintete követni tudta a kemény kerekeken vad zajjal vágató vagonokat, egészen a töltésig, ahol zajtalanul gurultak tovább.

A fülsikítettő láрма után hirtelen visszahulló csöndben csak Attila önmagával vitázó, tétova szavai hallatszottak:

— Mozdonyvezető legyek, — vagy buvár?